

АНТРОПОНІМ *MARTIN* У ФРАНЦУЗЬКИХ НАЗВАХ ПТАХІВ

У статті запропоновано нову етимологію французької назви птахів *martin*. Історія походження номена автор пов'язує з дохристиянським культом спостереження за птахами (ауспіції). Ототожнення язичницького бога Марса та християнського св. Мартина стало причиною, на думку автора, виникнення нової назви птахів.

Ключові слова: етимологія, антропонім, семантика, християнська символіка.

Вторинна номінація — основний засіб творення лексики¹, отже, дослідження цього явища є одним із найважливіших завдань лексикології. Перенесення назв характерне для різних пластів словникового складу мови. Одне з таких перенесень — це застосування імен християнських святих (агіномів) на позначення видів птахів, тобто перехід власної назви (імені) в загальну (апелятив).

Це питання висвітлюється у працях з орнітонімії: Х. Суолахті (на матеріалі німецької мови)², Л. А. Булаховського (слов'янських мов)³, Ж. Андре (латинської мови)⁴, Й. Струтинського (польської мови)⁵, П. Кабар та Б. Шове (на матеріалі романських мов)⁶.

Предметом окремого дослідження вторинна номінація в назвах птахів, похідних від імен служителів християнського культу, стала в працях А. П. Непокупного, де він на матеріалі германських, балтійських та слов'янських мов помічає семантичний перехід «священик > птах»⁷.

Випадки вторинної номінації в назвах птахів, похідних від християнських антропонімів, на матеріалі романських мов не були предметом окремого дослідження.

З іншого боку, назва птаха *martin*, яка у французькій мові засвідчена з XII ст. та поширена в багатьох європейських мовах (зокрема і в українській), досі не

---

¹ Лингвистический энциклопедический словарь.— М., 1990.— С. 336.

² *Suolachti H.* Die deutsche Vögelnamen. Eine wortgeschichtliche Untersuchung.— Strassburg, 1909.— С. 32–33.

³ *Булаховський Л. А.* Славянские наименования птиц // Булаховський Л. А. Вибрані праці : В 5 т.— К., 1978.— Т. 3.— С. 213–214.

⁴ *André J.* Les noms d'oiseaux en Latin.— Paris, 1967.— P. 12.

⁵ *Strutyński J.* Polskie nazwy ptaków krajowych.— Wrocław etc., 1972.— S. 110.

⁶ *Cabard P., Chauvet B.* L'Étymologie des noms d'oiseaux. Origine et sens des noms des oiseaux du Paléarctique occidental (noms scientifiques, noms français et étrangers).— Paris, 2003.— P. 52, 110, 200, 233, 239, 249.

⁷ *Непокупний А. П.* Дохристиянські початки пруської та німецької назв королька в ельбінському словнику // Мовознавство.— 2005.— № 3–4.— С. 69–79; *Непокупний А. П.* Прусское название христианского священника: prestors EV 707 // Colloquium Pruthenicum secundum.— Kraków, 1998.— P. 109–119.

має певної етимології. Автор іспанського етимологічного словника Х. Коромінаса зауважив: «можливо, *потрібне спеціальне монографічне дослідження* (курсив наш.— П. М.), щоб пояснити цю проблему»⁸.

Таким чином, для розв'язання поставленої проблеми необхідно з'ясувати, звідки, чому та яким чином ім'я св. Мартин було перенесене на види птахів.

1.0. Ім'я *Мартин* в орнітонімії європейських мов, можливо, є одним із найпоширеніших. Воно зафіксоване у сімнадцяти мовах і стосується понад сімдесяти різних видів птахів⁹, однак уперше з'являється у французькій мові, тому з'ясування історії походження цієї назви в мові-оригіналі має прояснити історію назви в інших мовах.

1.1. Невизначеність етимології.

У монографії П. Кабара та Б. Шове «Етимологія назв птахів. Походження та значення назв птахів західної Палеарктики (наукові назви, французькі назви та іноземні)» розглянуто кілька французьких орнітонімів з основою *martin*.

Busard Saint-Martin — птах Лунь польовий (*Circus cyaneus*). Автори наводять дві етимології: назва пов'язана або із днем св. *Мартина*, або має звуконаслідувальну природу¹⁰.

Martinet (досл. «маленький Мартин») — назва птахів серпокрилих (*Apus*), яку вони отримали на основі нормандської легенди. Ця легенда пов'язує св. Мартина і селян, у яких птахи крали насіння на полях. Мартин надіслав їм птахів-серпокрилів, які й урятували врожай, оскільки відігнали інших пернатих¹¹.

Martin-pêcheur (досл. «Мартин-рибалка») — назва птаха рибалочки (*Alcedo atthis*). Автори цитують турецьку (< м. Тур) легенду, в якій чорний птах виконує прохання св. Мартина підлетіти. За свою слухняність святий дав птахові своє ім'я¹².

В етимологічному словнику іспанської мови Х. Коромінаса детально проаналізовано всі наявні версії походження назв птахів із коренем «martin» у романських мовах. Серед них і та, яку пов'язують з іменем св. Мартина, мотивована часом прильоту птахів (місяцем березнем — фр. *mars*, відповідно збігом імені святого й назви місяця). Автор цього припущення — найдавніший етимолог французької мови Менаж (словник 1650 р.)¹³.

Автор першого словника середньовічної латини Дю Канж (1681 р.) вважає, що причина появи такої назви в тому, що птах «починає відлітати на свято Мартина» (11 листопада)¹⁴.

На нашу думку, невизначеність етимології зумовлена зосередженням дослідників лише на особливостях поведінки птаха та ігноруванням іншого учасника номінації — св. Мартина. Тобто питання, чому був обраний саме св. Мартин, а не якийсь інший християнський святий, не ставилося.

Спробуємо пояснити мотивацію виникнення цього вторинного значення.

⁸ Corominas J. Diccionario critico etimologico de la lengua Castellana : En 4 vol.— Madrid, 1974.— Vol. 3.— P. 279.

⁹ Махлін П. Я. Походження назви *мартин* в українській мові // Українська мова.— 2006.— № 1.— С. 45–46.

¹⁰ Cabard P., Chauvet B. Op. cit.— P. 110.

¹¹ Ibid.— P. 233–234.

¹² Ibid.— P. 240.

¹³ Corominas J. Op. cit.— P. 278–279.

¹⁴ Du Cange. Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis : In 10 vol.— Frankfurt, 1681.— Vol. 1.— P. 391.

1.2. Св. Мартин.

Мартин народився в 336 р. н. е. у родині військового в римській провінції Нижній Паннонії (сучасна Угорщина). Батько назвав його на честь бога війни Марса.

Пізньолатинське ім'я *martinus* має основу іменника *mars, martis* — **mart-**, до якої додається суфікс **-in-**, що означає належність до чогось або когось¹⁵.

Мартин брав участь у військових діях, однак у 18-річному віці йому з'явилося видіння Христа. У 20 років він охрестився й залишив армію. Мартин став дияконом, і наступні двадцять років був ченцем, після чого його обрали єпископом у місті Тур. У Галлії (сучасна Франція) Мартин заснував перший монастир. Тому його особливо поважає католицька церква, яка розглядає цього святого як символ аскетизму. Мартин мав славу чудотворця, з ним пов'язано багато легенд.

Саме завдяки Мартину почало поширюватися чернецтво в західній частині Римської імперії. Помер він 11 листопада 397 р. і був визнаний святим. Його шановує як західне, так і східне християнство¹⁶.

1.3. Легенди про св. Мартина і птахів.

Найперша і, можливо, єдина писемна легенда належить учневі святого — Сульпіцію Северу (360–425 рр.), який написав біографію Мартина. У цій біографії є уривок, де св. Мартин звертається до птахів, що заважають йому проповідувати:

«Ita profectus cum suo illo, ut semper frequentissimo discipulorum sanctissimoque comitatu, mergos [розрядка наша.— П. М.] in flumine conspicatur piscium praedam sequi, et rapacem ingluviem assiduus urgere captivis. “Forma, — inquit, — haec daemonum est, insidiantur incautis, capiunt nescientes: captos devorant, exsaturarique non queunt devoratis”. Imperat deinde virtute verborum, ut enim cui initiabant gurgitem reliquentes, aridas peterent, desertasque regiones: eo nimirum circa aves illas usus imperio, quo daemones fugare consueverant. Ita grege facto, omnes in unum illae volucres congregatae, relicto flumine, montes silvasque petierunt, non sine admiratione multorum, qui tantam in Martino virtutem viderent, ut etiam avibus [розрядка наша.— П. М.] imperaret» — Так він вирушив, як завжди, у супроводі численної і почесної юрби учнів, та бачить у річці *mergos*, що полюють на рибу і постійно наповнюють ненажерливу глотку. “Це є образ демонів, — каже він, — які очікують необережних і хапають незнайомих: схоплених же поглинають, але не можуть насититись поглиненим”. Потім наказує силою слів, аби навіть ті, хто почав набивати глотку, полетіли до сухих, пустельних областей. І настільки дивну мав владу серед цих птахів, що демони повтікали. Створивши зграю, всі зібралися в одне місце, залишили річку та полетіли до гір і лісів, не без здивування багатьох, хто побачив таку силу у Мартина, що навіть *ptaxam* наказує» (переклад наш.— П. М.) (Sul.¹⁷, 490–491).

Латинське слово *mergus* уживалося на позначення різних птахів: бакланових — баклана великого (*Phalacrocorax carbo*), баклана чубатого (*Phalacrocorax aristotelis*), баклана малого (*Phalacrocorax pygmaeus*); буревісникових — буревісника малого (*puffinus puffinus*); мартинових — мартина сріблястого (*Larus argentatus*)¹⁸.

Зауважимо, що птах баклан входить до переліку заборонених для їжі птахів Біблії (у книзі Левіт 11, 19 та книзі Второзаконня 14, 18) під спільнокореневою назвою *mergulus*¹⁹. Тобто він не випадково з'являється в легенді про святого.

¹⁵ *Соболевский С. И.* Грамматика латинского языка.— М., 1938.— С. 118–119.

¹⁶ *Фаррар Ф. В.* Жизнь и труды Святых Отцов и Учителей Церкви : В 2 т.— СПб., 1902.— Т. 1.— С. 453–454; Християнство : Энциклопед. словарь / Под ред. С. С. Аверинцева : В 3 т.— М., 1993–1995.— Т. 3.— 1995.— С. 93.

¹⁷ Список скорочень див. у кінці статті.

¹⁸ *André J.* Op. cit.— P. 101–102.

¹⁹ *Migne J. P.* Patrologiae cursus. Pars Latina : In 217 t.— Paris, 1844–1855.— Т. 28.— P. 433.

Баклан, таким чином, міг викликати додаткові асоціації, щоб його було визнано «нечистим» ще попередниками християнства, а саме в Старому Заповіті.

Очевидно, з уривка, де Мартин керує птахами, і починається зв'язок святого з цими тваринами в народній уяві. Зазначимо, що ці птахи (*кrexи* — рід *Mergus*) є водоплавними та полюють на рибу. Існує ще кілька легенд про Мартина і птахів, причому всі ці птахи водоплавні, а саме: гуси та рибалочки.

Існує одразу дві легенди про Мартина та гусаків. Вони, можливо, пояснюють, чому на 11 листопада (день св. Мартина) за народною традицією треба їсти гусака. Перша з них: «Стара легенда каже, що святий Мартин, який нездужав, сховався після того, як його обрали єпископом Турським, але був знайдений гусаками. Ця історія, безумовно, пов'язана з європейською традицією *Мартинмас* — поїдання м'яса гусака, тому що гусаки жирні в цю пору року»²⁰.

Інша легенда: «Одного дня Мартин розмовляв із селянами про їхнє життя, сповнене гріхів, але гусак почав кричати так гучно, що заважав промові. Аби бути почутим, добрий пастир наказав убити гусака і закінчив свою промову. Пізніше цього гусака приготували для нього. Святий Мартин вдавився, коли їв гусака, та помер»²¹. Вважають, що гусак навіть є одним із атрибутів святого²².

Отже, якщо обмежитися тільки цими свідченнями, то виходить, що джерело назви птахів визначене. Однак спробуємо уважно придивитися до перших фіксацій назви *martin* у французькій мові, оскільки тоді, на нашу думку, виникає додатковий, глибший історичний контекст.

1.4. Перші свідчення про назву *martin* у французькій мові.

Словник Дю Канжа в статті «*Avis s. Martini*» посилається на двох авторів, у творах яких було засвідчено назву птаха. Перший — теолог Петро із Блуа (*Petrus Blesensis* — 1135–1205 рр.), який у творі «*Epistulae*» (1200 р.), а саме в сімнадцятому аркуші, згадує цю назву:

«*Somnia igitur ne cures, nec te illorum errore involvas, qui occusum leporis timent, qui mulierem sparsis crinibus, qui hominem orbatum oculis, aut mutilatum pede, aut cuculatum habere obvium detestantur; qui de jucundo gloriantur hospitio, si eis lupus occursaverit aut columba, si a sinistra in dexteram avis S. Martini [розрядка наша.— П. М.] volaverit, si in egressu suo remotum audiant tonitrum, si hominem gibbosum obvium habuerint aut leprosum*» — *Не турбуйся про [значення] снів та не роби таку помилку, як ті, хто боїться появи зайця, жінки з розпуценим волоссям, людини з одним оком або без ноги, або ті, хто слухає зозулю; або ті, хто вважає добрим знаком, якщо на дорозі побачать вовка чи голуба, якщо з лівої до правої руки полетить птах св. Мартина, якщо на шляху почують грім, якщо зустрінуть людину з проказою або горбом* (переклад наш.— П. М.)²³.

Контекст виразно вказує на забобони, а точніше, на давньоримські язичницькі ворожіння за польотом птахів (ауспіції).

Після цього тексту Дю Канж подає уривок із «Роману про Лиса» (*Roman de Renart*, 1170–1250 рр.). Цей твір написали анонімні автори, і точно встановити його дату написання неможливо. Однак можна припустити, що наступна цитата була написана пізніше від твору Петра із Блуа, тобто після 1200 р., оскільки в словнику ця цитата наведена після латинського тексту, та й контекст її вживання дуже схожий:

«*La riens qui plus le desconforte, // Ce fu quantam il vint a la porte, // Entre un frasne un sapin, // A veu l'oiseil saint Martin, // Assés bucha, a destre, a destre, // Mais li oisiaus vint a senestre*» (*Renart*,

²⁰ Wilson's almanac.— 2003 (http://www.wilsonsalmanac.com/st_marins_day.html).

²¹ Ibid.

²² Metford J. Dictionary of christian lore and legend.— London, 1983.— P. 168–169.

²³ Du Cange. Op. cit.— P. 391.

10472) — Відбулася ще гірша подія, коли вони підійшли до воріт, між ясенем та ялиною вони побачили птаха св. Мартина. Вони волали: «Праворуч, праворуч». Але птахи полетіли ліворуч (переклад наш. — П. М.)²⁴.

Дю Канж зауважує, що цей птах має латинську назву *cornix*. У латинській мові ця назва могла означати або ворону чорну (*Corvus corone*), або буревісника малого (*Puffinus puffinus*)²⁵. Звернімо увагу на те, що птах із назвою *mergus* також міг позначати буревісника. Зіставимо ці назви.

1.5. Птах *mergus*.

Птах *mergus* у життеписі святого Мартина міг позначати трьох птахів: буревісника, баклана і мартина. У латинській мові був синонім на позначення буревісника — слово *cornix*, яке мало перше значення «ворона».

На нашу думку, спільний денотат (буревісник) зумовив те, що слово *cornix* стало заміником *mergus* у контексті проповідування птахам у життеписі св. Мартина, тобто саме з цим словом (*cornix*) стали пов'язувати цю подію. Отже, св. Мартин проповідував уже не тільки річковим і морським птахам (буревісникам та бакланам), а й воронам (перше значення слова *cornix*).

Справді, контекст, у якому з'являється лат. назва *avis s. Martini* та ст.-фр. *oiseil s. Martin*, чітко вказує на обряд ворожіння за польотом птахів. Цей обряд — так звані ауспіції — невід'ємна частина римського язичницького культу. Виникає запитання, чи не випадково саме ворона стала денотатом назви *avis s. Martini*? Можливо, перенесенню назви *cornix* на позначення «птаха св. Мартина» сприяло використання ворон у релігійних обрядах (див. табл.).

Назва птаха	Перенесення назви <i>avis s. Martini</i> на ворону			
	Значення назви			
	«буревісник»	«баклан»	«мартин»	«ворона»
<i>mergus</i>	+	+	+	-
<i>cornix</i>	+	-	-	+
<i>avis s. Martini</i>	-	-	-	+

1.6. Бог Марс і його культ у Галлії.

Марс — найдавніше божество Італії, батько Ромула і Рема. Він входив у трійцю найголовніших богів разом із Юпітером і Квіріном. Йому був присвячений місяць березень — перший місяць у календарі, який проганяє зиму та розпочинає сільськогосподарський рік.

Його значення як бога війни не було найпершим, бо Марса «вважають хто-нічним божеством плодючості та рослин.., до нього зверталися господарі земель, щоб він дав землям плодючість»²⁶. Його первісна функція, до кристалізації римського пантеону, — «охоронець спільноти... у Римі та інших італійських містах»²⁷.

Здебільшого саме з Марсом ототожнювали божків провінційних спільнот, його «епітети походять від назв туземних богів, які з ним злились»²⁸. Разом із Меркурієм Марса вшановували в Галлії, але їхні функції були настільки розми-

²⁴ Ibid.

²⁵ André J. Op. cit.— P. 61–62.

²⁶ Штаерман Е. М. Марс // Мифы народов мира : В 2 т.— М., 1988.— Т. 2.— С. 119.

²⁷ Штаерман Е. М. От религии общины к мировой религии // Культура Древнего Рима : В 2 т.— М., 1985.— Т. 1.— С. 130.

²⁸ Там же.— С. 143.

тими, що «вони здаються втіленням різних традицій та символів»²⁹. Отже, можливо, Марса вважали головним у галльському пантеоні.

1.7. Свята на честь св. Мартина, та його культ.

Не дивно, що з ім'ям засновника чернецтва в Західній Європі — св. Мартина — пов'язані численні легенди та перекази. Його день за католицьким календарем (11 листопада) припадає на кінець сільськогосподарських робіт.

У цей день прийнято напиватися та наїдатися: «У перших числах листопада в Італії починається... дегустація вина, яка закінчується на день Святого Мартина... Цим днем завершується сільськогосподарський цикл італійських календарних обрядів»³⁰. У Франції «свято святого Мартина полягало в куштуванні вина»³¹.

Існує безліч прислів'їв та приказок, пов'язаних із святим Мартином, у багатьох романських мовах, зокрема в італійській: *Per San Martino // si spilla la botte del buon vino* — *На Святого Мартина наливають пляшку доброго вина* (ИтРФС, 18); *fare il San martino* — *святкувати збирання винограду* (ИтРФС, 597) або *Per S. Martino ogni mosto è vino* — *на Святого Мартина кожне сушло — вино*; *Chi non gioca a Natale, / chi non balla a Carnevale, chi non beve a San Martino / è un amico malandrino* — *хто не жартує на Різдво, не танцює на Карнавалі та не п'є на Святого Мартина, той поганий друг* (переклад наш.— П. М.)³²; у французькій: *a la Saint-Martin // on goute tous les vins* — *на святого Мартина всі вина смачні*³³; у діалектах італійської мови — прислів'я істрійського діалекту: *San Martein zì oîn bon cupragno, i nu bivo si nu magno: San Martino è un buon compagno: non bevo se non mangio* — *Мартин — це добрий товариш: я не п'ю, якщо не їм* (переклад наш.— П. М.)³⁴; з Калабрії: *Oca, castagne e vin / ten tut pe' San Martin* (*Oca, castagne e vino tieni tutto per S. Martino*) — *Гусаки, каштани та вино — все бери на Святого Мартина* (переклад наш.— П. М.)³⁵.

Святкування Мартина припадає на бабине літо, тому цей період називається в багатьох романських мовах «літом святого Мартина»; в італійській: *estate di San Martino* (ИтРФС, 597); в іспанській: *veranillo de San Martin* (ИсРФС, 395); у французькій: *l'été de Saint-Martin* (ФРФС, 665); у португальській: *verão de São Martinho* (DP, 1025).

А. Доза наголошує, що ім'я *Мартин* пов'язане винятково із св. Мартином турським, «дуже популярним у середньовіччі», та є «одним із найпоширеніших патронімів»³⁶.

1.8. Свята на честь Марса та день св. Мартина.

Свято Мартина припадає на день його смерті — 11 листопада. Низка свят на честь язичницького Марса також припадала на осінь. Так, 19 жовтня відзначався

²⁹ Шунаев С. В. Культура Галлии и романизация // Культура Древнего Рима : В 2 т.— М., 1985.— Т. 2.— С. 299.

³⁰ Красновская Н. А. Итальянцы // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Конец XIX — начало XX в. Летне-осенние праздники / Отв. ред. С. А. Токарев.— М., 1978.— С. 18–19.

³¹ Покровская Л. В. Народы Франции // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Конец XIX — начало XX в. Летне-осенние праздники / Отв. ред. С. А. Токарев.— М., 1978.— С. 36.

³² Caruso D. Storia e Folklore Calabrese.—2000 (http://www.brutium.info/s_martino/s_martino02.htm).

³³ Покровская Л. В. Знач. праця.— С. 36.

³⁴ Santi Istriani // Istrioto.— 2002 (<http://www.istrianoet.org/istria/linguistics/istrioto/santi.htm>).

³⁵ Caruso D. Op. cit.

³⁶ Dauzat A. Dictionnaire étymologique des noms de famille et prénoms de France.— Paris, 1951.— P. 420.

Армілустрій («освячення зброї») ³⁷ — свято, яке знаменувало кінець сезону військових походів. Воно було дуже давнім, і тому Марс вважався покровителем жовтня ³⁸.

У листопаді проходили свята на честь богині Феронії, з якою пов'язують птаха *picus Feronius* «дятел Феронії». Це паралельна назва птаха *picus Martius* «дятел Марса» ³⁹. Культ Феронії був неофіційним, але дуже популярним у народі, бо вона була богинею плодючості. Цілком можливо, що частина її функцій асоціювалася з Марсом. На думку О. М. Штаермана, Марса можна ототожнювати із сином Феронії Ерілом ⁴⁰.

Щодо важливості культу Марса пригадаймо, що в латинській мові його іменем був названий не тільки місяць березень (*mensis Martius*), а й день тижня — вівторок (*Martis Dies*). Такої уваги не отримав жодний інший представник римського пантеону. Навіть Юпітер був представлений тільки в назві четверга (*Iovis dies*). Ці дві назви з іменем Марса наявні в романських мовах: «березень» у французькій — *mars*, в італійській — *marzo*, в іспанській — *marzo* (вихідна латинська назва — *Martius*); «вівторок» у французькій — *mardi*, в італійській — *martedì*, в іспанській — *martes* (в латині — *Martis Dies*).

Отже, можна припустити, що в V ст. в Галлії, яка ще перебувала (до 476 р.) у складі Римської імперії, могли співіснувати культ Марса з його давніми функціями покровителя плодючості та культ християнського св. Мартина, покровителя тварин. Можливо, саме зв'язок Марса із землеробством і привів до виникнення у святі Мартина обрядів, пов'язаних із вином та пишними бенкетами. Крім цього, на 11 жовтня (місяць, присвячений Марсу) припадали язичницькі свята *Meditrinalia*, під час яких куштували нове вино ⁴¹.

1.9. Мартин і Марс — спільнокореневі назви.

Імовірно, що найголовнішою причиною ототожнення цих двох персонажів слід вважати словотвірний зв'язок між їхніми іменами. *Martinus* — ім'я, яке означає «той, що належить Марсу» (корінь *mart-*). Тому прозора етимологія походження імені християнського святого, накладаючись на спільне розташування у часі свят, могла спричинити уявлення про Мартина як нащадка язичницького бога Марса.

Цілком зрозуміло, що і птах, який належав Марсу, стосувався й імені св. Мартина. Щоправда, не самі дятли *picus martius* чи *picus feronius*, а близька їм за священними ауспіціями *cornix* «ворона» ⁴².

Зазначимо, що Якоб Грімм у «Тевтонській міфології» згадує назву *avis S. Martini* «ворона» та вважає, що вона певним чином пов'язана з латинською назвою *avis Martis (picus Martius)* «дятел». Однак він зізнається, що не може знайти легенд, які б поєднували святого з воронами: «я не можу прийти до якогось певного висновку стосовно цього птаха» (гл. 35) ⁴³.

Отже, можна стверджувати, що ворона отримала назву від св. Мартина не випадково, а внаслідок ототожнення християнського святого та язичницького бога, перенесення певних функцій, зокрема й атрибутів-птахів. Ворона стала

³⁷ Винничук Л. Люди, нравы и обычаи Древней Греции и Рима / Пер. с пол.— М., 1988.— С. 421.

³⁸ Штаерман Е. М. От религии общины к мировой религии.— С. 206.

³⁹ André J. Op. cit.— P. 130.

⁴⁰ Штаерман Е. М. Марс.— С. 119.

⁴¹ Murray J. A dictionary of Greek and Roman Antiquities.— London, 1875.— P. 748.

⁴² Ibid.— P. 175.

⁴³ Grimm J. Teutonic Mythology. Transl. from German (<http://www.northvegr.org/lore/grimmst/index.php>).

учасником номінації як птах, що належить до птахів, які мали особливе значення для язичницького культу Стародавнього Риму. Саме тому Я. Грімм не міг навести відповідних середньовічних легенд, оскільки пояснення знаходимо раніше — ще в I ст. н. е., у текстах Плінія Старшого: «Існують і маленькі птахи із загнутими кігтями, як дятел, відомий прізвиськом “марсів” (picus Martius), що посідають значне місце в ауспіціях (in auspiciis magni)» (Pl., 42).

Таким чином, етимологія французької назви *martin* пов'язана з культом бога Марса, з яким ототожнювався християнський св. Мартин і на якого були перенесені деякі атрибути язичницького бога (а саме: зв'язок із сільським господарством та певні птахи, у Марса — дятел, у св. Мартина — ворона). На нашу думку, головна причина того, що досі ця етимологія не була з'ясована, — це недостатньо розглянутий історико-культурний контекст появи значення св. *Мартина* в християнстві та можливі причини виникнення його культу.

На прикладі цієї назви можна побачити, що недолік етимологій слів, похідних від антропонімів, зумовлений відсутністю пошуку мотивації твірних основ цих назв. Дослідження антропонімів у вторинних номінаціях може дати додатковий матеріал не лише для лінгвістики, а й для культурології. Історія цього орнітоніма відображає складну історію формування християнської релігії, у якій численні культу християнських святих є насправді переосмисленням відповідних язичницьких божеств: «ті, хто переходив до християнської церкви, відчували незадоволення за часів християнського монотеїзму, християнські святі заповнили в їхній уяві порожні місця численних язичницьких богів»⁴⁴.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ИсРФС	— Испанско-русский фразеологический словарь / Под ред. Э. И. Левинтовой.— М., 1985.— 1075 с.
ИтРФС	— Итальянско-русский фразеологический словарь / Под ред. Я. И. Рецкера.— М., 1982.— 1056 с.
ФРФС	— Французско-русский фразеологический словарь / Под ред. Я. И. Рецкера.— М., 1963.— 1111 с.
DP	— Dicionário de português.— Coimbra, 1984.— 1072 p.
Pl.	— Plinie l'ancien. Histoire naturelle : En 20 l.— Paris, 1961.— L. 10.— 170 p.
Sul.	— Sulpicii Severi Opera omnia.— Patavia, 1665.— 590 p.

P. Ya. MAKHLIN

ANTROPONYM *MARTIN* IN FRENCH BIRDS' NAMES

The new etymology of French birds' name *martin* is proposed in the article. The history of the word was connected by the author with the pre-Christian cult of auspices. In the author's opinion the identification of pagan god Mars and Christian St. Martin was the reason of the appearance of the new birds' name.

Key words: etymology, anthroponym, semantics, Christian symbolism.

⁴⁴ Крывелев И. А. История религий : В 2 т.— М., 1975.— Т. 1.— С. 173.